

Natuurontwikkeling bij Voorne

ROEL POSTHOORN EN MARC JANSSEN

Het gebeurt niet elke dag, dat de Stichting Duinbehoud direct betrokken is bij de opzet en uitvoering van natuurontwikkelingsprojecten. Meestal beperken wij ons tot het geven van adviezen of commentaren op andermans plannen. Als gevolg van acties op de Maasvlakte is de Stichting Duinbehoud sinds kort echter wel direct betrokken bij enkele natuurontwikkelingsprojecten. Projecten die uitgevoerd worden als compensatie voor de natuur die verloren is gegaan door havenuitbreidingen op de Maasvlakte.

In 1990 lanceerde het Havenbedrijf van Rotterdam plannen voor de aanleg van een groot nieuw industriegebied vlak naast de Maasvlakte in het zgn. Sluftermeer. Op deze plaats zou een Distripark moeten vrijzitten: een overslagterrein voor containers. Door de aanleg van dit Distripark zou het Sluftermeer, een waardevol natuurgebied, geheel verloren gaan.

Het Sluftermeer was tot 1985 een onderdeel van de Voordelta van Zeeland en Zuid-Holland en heeft zich daarna, door de aanleg van het baggerdepot (het zgn. Slufterdepot) en de aanleg van een zanddijk tussen de westpunt van het depot en de Maasvlakte, ontwikkeld tot een primaire duinvallei (zie figuur 1). Het gebied wordt sindsdien aangeduid als het "Sluftermeer", waar waardevolle plantensoorten als parnassia en duizendguldenkruid en waardevolle diersoorten als kluut, wintertaling, pijlstaart en de beschermde rugstreeppad voor kwamen.

Tegen de plannen van het Havenbedrijf hebben de Stichting Duinbehoud en de Stichting Kritisch Faunabeheer fel actie gevoerd.

vóór de aanleg van het Distripark waren. De acties van beide milieu-organisaties zouden, zo was de verwachting, slechts kunnen leiden tot uitstel van de plannen voor aanleg van het Distripark en niet tot afstel. De beide milieu-organisaties hebben toen de mogelijkheid overwogen om aan te sturen op compensatie van de schade die zou worden aangericht aan milieu en natuur door uitvoering van de werken. Een belangrijk argument om deze weg te bewandelen was in de eerste plaats, dat op de lange termijn het verdwijnen van het Sluftermeer niet was tegen te houden. Een tweede belangrijk argument was, dat het Sluftermeer pas zeer recent ontstaan was. Het natuurgebied verkeerde nog in een pionierstadum en het ging (tot op zekere hoogte) om vervangbaar natuur.

Ook de provincie Zuid-Holland steunde de milieu-organisaties bij het bewandelen van de weg van de compensatie van natuurwaarden. Tijdens onderhandelingen met het Havenbedrijf van Rotterdam is uiteindelijk een bedrag van 4 miljoen bedongen voor natuurontwikkeling op en rond de Maasvlakte als compensatie voor het verlies van natuur.

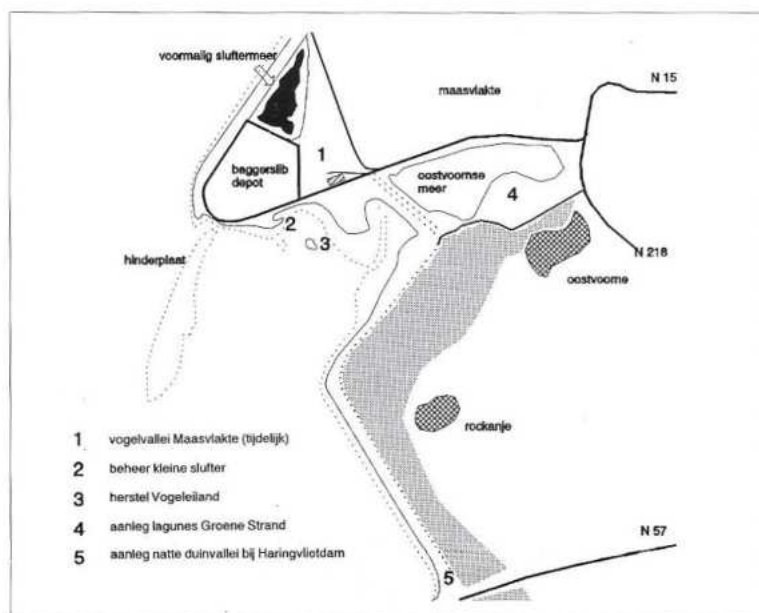
Stuurgroep

Voor de realisering van deze natuurontwikkelingsprojecten is een Stuurgroep in het leven geroepen, die verantwoordelijk is voor de juiste besteding van het geld. Hierin hebben zitting: de Stichting Duinbehoud, de Stichting Kritisch Faunabeheer, de provincie Zuid-Holland, het Havenbedrijf van Rotterdam en (als waarnemer) Rijkswaterstaat. Deze Stuurgroep laat zich adviseren door een Adviescommissie, waarin zitting hebben: de Stichting Duinbehoud, de Stichting Ornithologisch Station Voorne, de provincie Zuid-Holland, het Havenbedrijf van Rotterdam, Rijkswaterstaat, de gemeente Westvoorne en het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Figuur 1: Een overzicht van de natuurontwikkelingsprojecten op en rond de Maasvlakte.

Kompensatie

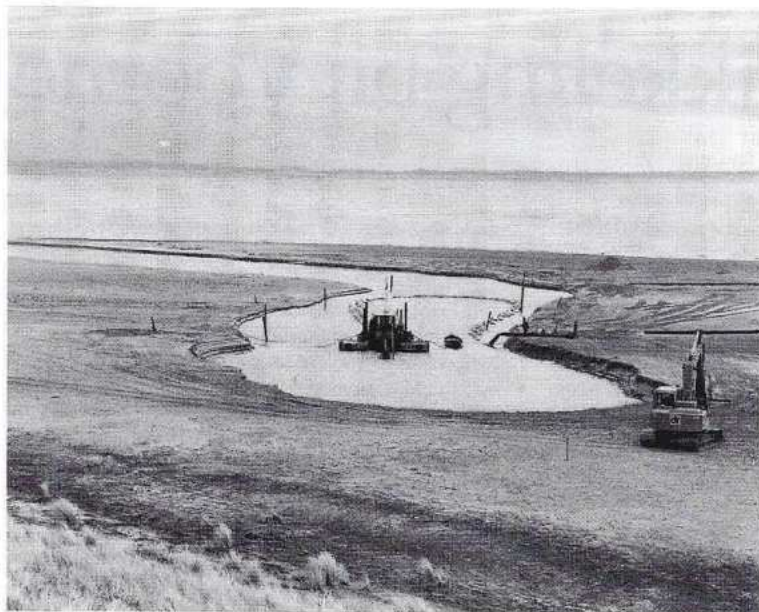
Tijdens die acties werd echter langzaam maar zeker duidelijk dat zowel gemeente, provincie als rijk

Projecten

In de afgelopen maanden is door de Adviescommissie een groot aantal mogelijke natuurontwikkelingsprojecten verkend en uitgebreid besproken. Op basis van deze verkenning worden momenteel de volgende projecten uitgewerkt of zelfs al uitgevoerd (zie de nummers in figuur 1):

1. de aanleg van een vochtige vallei op de Maasvlakte;
2. het herstel van een een slufter langs de zuidkant van het baggerdepot op de Maasvlakte;
3. het herstel van het Vogeleiland in de voordelta van Voorne;
4. de aanleg van lagunes en een vochtige duinvallei op het Groene Strand van Voorne;
5. de aanleg van een vochtige duinvallei bij de Haringvlietdam;
6. een natuureducatief project om bezoekers goede voorlichting te geven over de natuur in de omgeving van Voorne;
7. grondaankopen voor natuurontwikkeling op Voorne.

De aanleg van een kreek in de kleine slufteer ten zuiden van de Maasvlakte (foto: Marc Janssen).

Vogelvallei Maasvlakte

Een eerste project dat in uitvoering is genomen, is de aanleg van een vochtige vallei op de Maasvlakte zelf. Deze vallei is dit voorjaar aangelegd op een braakliggend terrein naast het baggerdepot en is bedoeld om de vogels, die vorig jaar hebben gebroed langs het Sluftermeer, een alternatief broed- en foerageergebied te bieden.

Het totale natuurgebied is 20 ha groot en bestaat uit 3 ha krekken met permanent open water, 5 ha droogvallende oevers, een zandig en slikkig eiland van 6 ha en 6 ha droge duinen. Naar verwachting zal het geschikt zijn als broedgebied voor o.a. kluten, sterns, plevieren, tureluurs, wulpen en tapuiten. Tevens zal het gebied gebruikt kunnen worden als foerageergebied en rustgebied voor steltlopers en watervogels en als groeiplaats voor tal van waardevolle plantensoorten.

Vooralsnog is het niet mogelijk gebleken om dit gebied permanent in te richten als natuurgebied. De huidige eigenaar/gebruiker van het gebied (Rijkswaterstaat) wil het terrein beschikbaar houden voor de realisering van een kleifabriek. Over enkele jaren zullen de vogels dus weer moeten verhuizen naar andere natuurgebieden die ontwikkeld kunnen worden van de 4 miljoen.

Slufter

Bij de aanleg van het baggerdepot naast de Maasvlakte in 1986/87 zijn twee natuurontwikkelingsprojecten uitgevoerd: de aanleg van een kleine slufteer aan de zuidkant van het baggerdepot en de aanleg van een vogeleiland (zie figuur 2). Deze beide projecten hebben zich, zeker in de beginjaren, ontwikkeld tot waardevolle stukjes natuur.

Na enkele jaren stagneerde in de slufteer echter de verdere ontwikkeling van de natuurwaarden. Het bleek, dat de slufteervlakte te hoog was aangelegd: in sommige jaren stroomde er nauwelijks zout water naar binnen. Door de geringe invloed van eb en vloedbewegingen in de slufteer, het vrijwel ontbreken van hoogteverschillen in de slufteervallei en de geringe omvang van de slufteer kwam het planten- en dierenleven dat bij dit soort milieus hoort, niet op gang. Door de verkeerde aanleg is een verbetering langs de weg van natuurlijke processen, zoals erosie en sedimentatie niet te verwachten.

Voor de Adviescommissie was dit reden om enkele aanpassingen voor te stellen voor de inrichting van het gebied: de slufteervlakte moest verlaagd worden, het zoute water moest frequenter de slufteer in en uit kunnen stromen en de slufteer zou zo mogelijk vergroot moeten worden.

De eerste twee doelen zijn inmiddels bereikt door het uitdiepen van een kreek tot ver in de slufteervallei (zie figuur 2). Het laatste doel, uitbouwen van de kleine slufteer, wordt het komende jaar verder uitgewerkt. Door uitbouw van de kleine slufteer (zie figuur 3) ontstaat een groter oppervlak van vochtige milieus met een zoet-zout gradiënt onder invloed van de eb- en vloedbeweging.

Vogeleiland

Voor het Vogeleiland geldt een vergelijkbaar verhaal. Dit eiland heeft in de beginjaren een belangrijke functie gehad voor de broedvogels. Zo hebben er in 1990 137 kluten, 329 grote sterns en 58 dwergsterns gebroed. Sinds 1990 is echter een belangrijk deel van het eiland door stormen afgeslagen en het komende voorjaar zal het eiland voor het eerst niet meer geschikt zijn als broedgebied voor kustvogels.

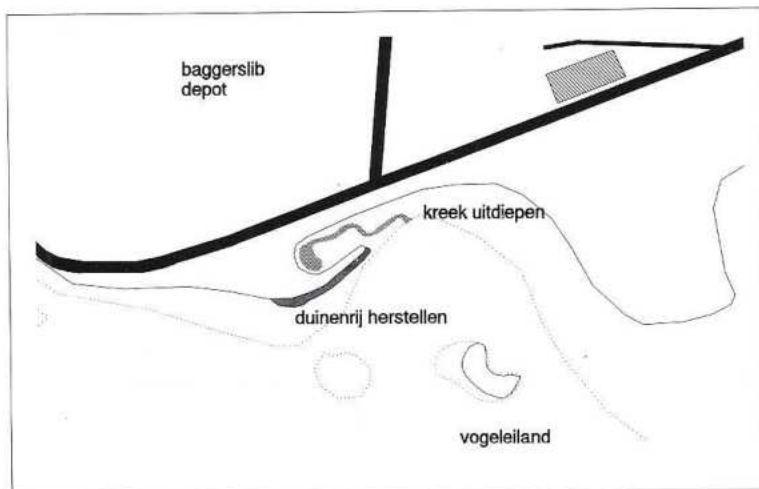
Binnen de Adviescommissie is in eerste instantie uitgebreide discussie gevoerd over de vraag wie nu eigenlijk verantwoordelijk is voor het onderhoud van het Vogeleiland. Na raadpleging van de vergunning die destijds is afgegeven voor de aanleg van het baggerdepot werd duidelijk, dat het onderhoud van het Vogeleiland onderdeel uitmaakt van het onderhoud van het baggerdepot (beide werken worden beschouwd als één geheel). Als gevolg hiervan ligt de onderhoudsplicht van het Vogeleiland bij Rijkswaterstaat en het Havenbedrijf. Na enig gemor zijn beide instanties akkoord gegaan met deze zienswijze en hebben zij zich bereid verklaard om de kosten voor herstel (1 miljoen) te dragen.

Voor herstel van het Vogeleiland is het noodzakelijk om nieuw zand op te brengen (170.000 m³) en om de zuidkant van het eiland te beschermen tegen afslag, bijvoorbeeld door het afdekken van het zand met schelpen.

Groene Strand

Een vierde natuurontwikkelingsproject speelt zich af op het voormalige Groene Strand van Oostvoorne. Door de aanleg van de Brielse Gatdam is in 1966 het Oostvoornse Meer ontstaan. Het getij verdween uit het gebied en het Groene Strand van Oostvoorne, een hoog schor aan de zeezijde beschermd door een strandhaak met lage duinen, viel permanent droog. Binnen enkele jaren verdween de oorspronkelijke zoutminnende plantengroei en raakte het Groene Strand begroeid met een ruige vegetatie van hoofdzakelijk riet, duinriet, brandnetel, harig wilgenroosje en vlier.

Het Oostvoornse Meer was inmiddels tot grote diepte uitgezand om de Maasvlakte aan te kunnen leggen. Door de grote diepte verzoet het Oostvoornse Meer slechts langzaam: het oppervlaktewater is brak en dieper dan 10 m is het water zo zout als de zee. De spaarzame plekken langs het meer die 's winters overstromen en 's zomers droogvallen zijn begroeid met zoutminnende planten als zeekraal, zeeaster en engels slijkgras. Door alle grootschalige menselijke ingrepen is de milieuvariatie in het gebied enorm afgenomen;

Figuur 2 : De ligging van de kleine sluis (met de onlangs uitgediepte kreek) en het vogeleiland direct ten zuiden van de Maasvlakte.

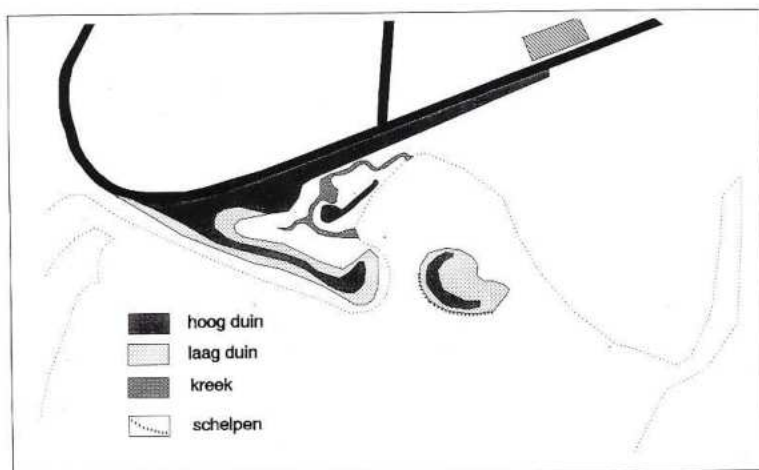
vooral van de overgangsmilieus van droog naar nat en van brak naar zoet is weinig gespaard gebleven. Wat rest, is een diep meer en een drooggevalen verruigd schor. Ondiep water, voor de natuur vaak het meest interessant, is nauwelijks aanwezig. Gekeken is welke delen van het natuurgebied het meest te lijden hebben gehad van de grootschalige menselijke ingrepen in de omgeving van Oostvoorne: de delen die wat betreft plantengroei en dieren die er voorkomen sterk in betekenis achteruitgegaan zijn. Samen met het Zuidhollands Landschap en Rijkswaterstaat is een vijftal deelprojecten (zie figuur 4) voorbereid om de meest bedreigde en karakteristieke milieutypen van het Groene Strand te herstellen.

Deelprojecten

Het eerste deelproject speelt zich af op de voormalige strandhaak. De strandhaak bestaat uit een dubbele lage duinenrij, met daartussen een vlakke duinvallei. De duinvallei is verdroogd door de uitzanding van het Oostvoornse Meer. Over ongeveer eenderde van de oppervlakte zal de vallei uitgegraven worden, zodat een jonge (primaire) natte duinvallei zal ontstaan.

Het Groene Strand zelf bestaat uit een zandig en een kleilig deel. In het zandige deel zal een brakwater-lagune uitgegraven worden, met licht glooiende oevers. Deze lagune krijgt twee verbindingen met het Oostvoornse Meer, waardoor voldoende doorstroming met brak water plaats kan vinden. Het beschut liggende ondiepe water zal aantrekkelijk zijn als rust- en fourageergebied voor diverse soorten

Figuur 3 : De uiteindelijke vorm van de sluis met het opgehoogde Vogeleiland (versterkt met schelpen).

watervogels en steltlopers. Daarnaast biedt het gradiëntrijke milieu mogelijkheden voor tal van plantensoorten.

Het vrijkomende zand bij het uitgraven van de vochtige vallei en de zandige lagune wordt gebruikt voor een derde natuurontwikkelingsproject aan de rand van het Oostvoornse Meer. Op de vooroever langs het Groene Strand zullen enkele eilandjes aangelegd worden, speciaal voor broedvogels die graag gebruik maken van dergelijke geïsoleerd liggende plaatsen, zoals sterns, meeuwachtingen en plevieren.

Het vierde project op het Groene Strand is het aanleggen van een grote lagune in het kleilige gedeelte. Met de aanleg van deze lagune komt de boulevard van Oostvoorne weer aan het water te liggen. De hooggelegen boulevard biedt daarbij een uitstekende gelegenheid om vogels waar te nemen. Het voedselrijkere milieu en de grotere omvang zorgen hier voor een andere plantengroei. Allereerst zal in deze lagune een gradient van brak water bij het Oostvoornse Meer naar zoet water dichtbij de Boulevard aanwezig zijn. In het zoet-water gedeelte zullen de oevers snel begroeid raken met een brede rietkraag, in het brakwater gedeelte krijgen planten als zeebies, zeerus, zilte rus, zeeaster, melkkruid een kans.

Door de natuurlijke waterstandswisselingen in het Oostvoornse Meer zullen in het voorjaar slijkige oevers en eilandjes droogvallen. Juist deze plekken oefenen een grote aantrekkingskracht uit op vele soorten vogels.

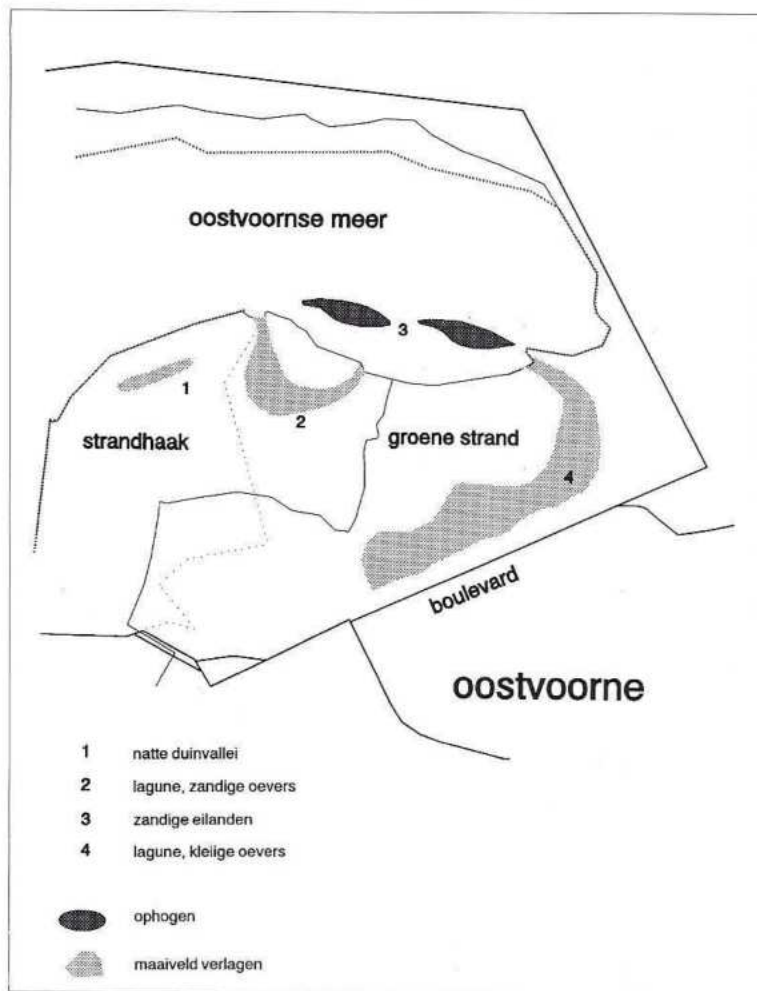
Een probleem bij dit deelproject is de kwaliteit van de af te graven klei. Het slib dat in de jaren vijftig en zestig in dit gebied is afgezet, is mogelijk matig verontreinigd met stoffen als zware metalen, PAK's en PCB's. Dit zal het komende voorjaar nader onderzocht worden. Afhankelijk van deze resultaten zal omvang en wijze van uitvoering van dit deelproject worden bepaald.

Als laatste wordt nagedacht over een meer natuurlijke afwatering van de Oostvoornse Duinen. Op dit moment watert een aantal duinvalleien via een diepe gegraven sloot af op het kreekrestant dat het Groene Strand doorsnijdt. Bekeken wordt of een meer natuurlijke afstroming van het duinwater gecombineerd kan worden met vernatting van een deel van het Groene Strand.

Vochtige duinvallei

Bij de aanleg van de Haringvlietdam is zeewaarts van het Quackjeswater een groot zanddepot aangelegd. De actuele natuurwaarde van het zanddepot is gering: na meer dan 20 jaar is de kunstmatige ontstaansgeschiedenis nog goed zichtbaar.

Samen met Natuurmonumenten, eigenaar van het terrein, wordt op de plaats van het zanddepot een natuurontwikkelingsproject voorbereid: door het aangebrachte zandpakket weg te halen kan op deze plaats een natte duinvallei ontstaan. Bijzonder is de lokatie van de duinvallei omdat deze aan de zeezijde van de zeewering ligt. Zonder de zeewering aan te tasten kan de vallei zo uitgegraven worden dat deze af en toe door de zee overspoeld kan worden, een zogenoemde wash-over. Tot in de jaren zeventig heeft een vergelijkbare situatie bestaan in het duingebied op de Punt van Voorne. Hier is destijds een einde aan gekomen door het uitvoeren van een duinverzwaring.

Figuur 4 : De ligging van de verschillende deelprojecten op het Groene Strand bij het Oostvoornse Meer.

Voorlichting

Werken aan nieuwe natuur kan niet zonder werken aan het draagvlak voor (nieuwe) natuur. Ook is het zinvol om de mogelijkheden voor (recreatieve) natuurbeleving in het gebied te benutten. Bij alle projecten krijgen daarom voorlichting en mogelijkheden voor natuurgerichte recreatie serieuze aandacht. Naast specifieke informatie over de projecten via bijvoorbeeld panelen of het aanleggen van observatiepunten wordt ook gedacht aan het uitgeven van een meer algemene folder over de natuurlijke ontwikkeling van de Voordelta bij Voorne.

Grondaankopen

Een laatste plan dat op dit moment uitgewerkt wordt, bestaat uit het aankopen van extra grond ten behoeve van natuurontwikkeling. Bekeken wordt of het mogelijk is om in het gebied achter de duinen van Voorne grond aan te kopen en deze zo in te richten dat de ekologische relaties tussen kust, duinen en achterland te versterken. Als voorbeeld wordt nagedacht over de aanleg van fourageergebieden voor de Lepelaar, broedvogel van Quackjeswater.

Ervaringen tot nu toe

Het startsein voor de compensatie van het Sluftermeer is ongeveer één jaar geleden gegeven. Van de zeven compensatieprojecten zijn er inmiddels twee (gedeeltelijk) gerealiseerd. Genoeg reden om even stil te staan bij de ervaringen tot nu toe.

Allereerst kan gekonstateerd worden dat het Sluftermeer sneller dichtgeschoven is, dan gekompenseerd. Cruciaal daarbij is, dat voor compensatie van verloren gegane natuur niet alleen geld, maar vooral ook ruimte beschikbaar moet zijn. Het vinden van deze ruimte is een moeizame aangelegenheid, wanneer het bijvoorbeeld gaat om het wijzigen van een bestemming. Een groot deel van de projecten gaat daarom vooral uit van een verbetering van de kwaliteit van bestaande natuurgebieden.

Natuurontwikkeling roept soms weerstanden op in verband met al dan niet vermeende belangentegengestellingen. Een voorbeeld is de lobbyclub rond het autostrand van Oostvoorne. Over het al dan niet auto-vrij maken van dit strand zijn de afgelopen tijd de gemoederen hoog opgelopen. Bij het beschikbaar stellen van de vier miljoen gulden door het Havenbedrijf van Rotterdam hebben de betrokken partijen afgesproken dat de compensatieprojecten geen betrekking zouden hebben op het autostrand. Toch heeft de "Stichting Behoud Recreatie Autostrand Oostvoorne" verontrust gereageerd op met name de twee projecten in het zeegebied ter hoogte van het autostrand, het herstellen van het Vogeleiland en de verbeteren van de kleine sluffer. Rijkswaterstaat heeft echter in een notitie aangegeven dat uitvoering van deze projecten het natuurlijke opslibingsproces langs het autostrand niet zal versnellen. Het wantrouwen is echter gebleven, getuige de diverse brieven die van de hand van deze Stichting in de lokale pers verschenen zijn en getuige de commentaren van een woordvoerder van de Stichting BRAO op een op 25 maart gehouden voorlichtingsavond.

Echter, ook vanuit de natuurbescherming zijn er kritische geluiden gehoord en dan met name over de vraag of natuurtechnische maatregelen (zoals de aanleg van een kunstmatige sluffer of een vogeleiland) in een natuurgebied wel zo wenselijk is. Een aantal natuurbeschermers kiest voor het zoveel mogelijk met rust laten van de natuur, ook in een verstoorde situatie zoals rond de Maasvlakte.

De Adviescommissie heeft echter gemeend om in het onderhavige gebied toch te moeten sleutelen aan de randvoorwaarden voor natuurontwikkeling, omdat de huidige randvoorwaarden (door de aanleg van de Maasvlakte, het Oostvoornse Meer en het Baggerdepot) toch al heel kunstmatig zijn en te weinig natuur opleveren. Met enkele bijstellingen van die randvoorwaarden hoopt zij de kwaliteit van de natuur te verhogen.

Natuurontwikkeling voegt een meer actieve en meer offensieve strategie toe aan de natuurbescherming. Bij het actief verbeteren van de randvoorwaarden voor natuurlijke ontwikkeling past echter de nodige bescheidenheid. Natuurontwikkeling kan de bescherming van waardevolle natuurgebieden nooit vervangen. Gebleken is dat het compenseren van natuur die ergens verloren gaat geen eenvoudige opgave is. Pas wanneer het gehele scala van hier gepresenteerde maatregelen gerealiseerd is, zal er sprake zijn van een redelijke compensatie van de verloren gegane natuurwaarden van het Sluftermeer. Zo ver is het helaas nog niet.